

В. В. Андрейцев*

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ

Для того, щоб склалося наукове праворозуміння, зазначав у свій час Л. С. Явич, необхідно відштовхуватись від реальних суспільних правовідносин на певному етапі їх історичного розвитку¹. Зазначене певною мірою відноситься до цього наукового дослідження, присвяченого висвітленню юридичної природи договірних правовідносин у сфері виконання науково-дослідних робіт.

Наше уявлення про ці правовідносини формулюються, виходячи із діалектичного розуміння їх структурних елементів, які традиційно розглядаються через призму підстав виникнення, наявності особливостей суб'єктного та об'єктного складів, змісту правовідносин та підстав їх зміни і припинення. Такий підхід є загальноприйнятий у теорії права та галузевій цивільно-правовій науці².

Важливе системоутворююче значення мають підстави виникнення договірних правовідносин у галузі виконання науково-дослідних робіт, які складають окремі юридичні факти, або сукупність юридичних фактів, тобто обставини, з якими норми Цивільного кодексу України, інших актів законодавства у сфері наукової та науково-технічної діяльності пов'язують виникнення зазначених правовідносин.

Як такий юридичний факт деякі дослідники називають договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт³. Цивільний кодекс України (ст. 892) передбачає, що за *договором на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт* підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її.

Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи.

Із наведеного очевидно слідує, що договір на виконання науково-дослідних робіт є специфічною формою опосередкування правових зв'язків між суб'єктами цих правовідносин, а саме — замовника та виконавця відповідної науково-дослідної, науково-технічної продукції.

Проте, на мій погляд, зазначений договір є не просто юридичним документом, тобто обставиною, з якою закон пов'язує виникнення правовідносин на виконання науково-дослідних робіт, підготовку науково-технічної продукції, а складається із низки дій та документів, що мають юридичне значення у часі і просторі для оформлення правових зв'язків у заінтересованих суб'єктів.

Насамперед, що прослідковується із наведеного визначення, це формула про те, що виконавець бере на себе зобов'язання провести відповідні наукові дослідження на підставі завдання сторони, що замовляє таке дослідження. На практиці укладання зазначених договорів використовується юридичний документ у формі технічного завдання, у якому формулюються основні напрями наукових досліджень, визначаються етапи проведення цих робіт, термін та характер отримання наукового результату у відповідній письмовій формі (звіт, анотований звіт, аналітичний звіт, текст підготовленої науково-технічної продукції, проєкт концепції, доктрини, законопроєкту, тощо).

Зокрема у технічному завданні визначається підстава для проведення науково-дослідної роботи:

а) назва, дата та номер наказу або плану, рішення постанови, договору, яким передбачено фінансування роботи;

© Андрейцев В. В., 2008

* юрист (м. Київ)

¹ Явич Л. С. Сущность права. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1985. — С. 7.

² Теория держави і права: Навч. посібник / За ред. В. В. Колейчикова. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — С. 227-233; Егоров Е. Д.

Гражданско-правовое регулирование экономических отношений: Науч. пособ. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. — С. 310.

³ Гражданское право: Учебник / Отв. ред. Е. А. Суханов. — 2-е изд. — М., 2003. — Том II. Полумом 1. — С. 611-614.

б) термін виконання роботи, її початок із вказівкою на число, місяць і рік закінчення.

Обов'язково зазначається мета роботи та відображається об'єкт дослідження, його предмет, а також основні вихідні дані про проведення роботи:

– перелік правових та нормативно-правових документів, які можуть бути підставою для її виконання (законів, постанов, положень, стандартів, класифікаторів);

– перелік виконаних раніше (якщо такі мали місце) науково-дослідних робіт, монографій, статей, іншої наукової документації, на підставі яких планується виконання науково-дослідної роботи.

Технічне завдання має містити розділ про основні наукові та нормативні вимоги до виконання науково-дослідної роботи, зокрема, щодо рівня проведення наукового дослідження, якості наукової продукції, що створюється в процесі науково-дослідної роботи, форми надання результатів дослідження, декларування створюваної наукової продукції, відповідність її чинним нормативним документам України, інші можливі умови в залежності від різновиду та характеру виконання зазначених робіт.

Наступним компонентом є етапи науково-дослідної роботи, у яких зазначається їх порядковий номер, назва та зміст робіт, терміни виконання кожного із них, кількість працівників, що залучаються на їх виконання, обсяг фінансування етапів, звітні документи та наукова продукція, що підлягають передачі замовнику по завершенню етапу виконання робіт.

Важливим є розділ про проведення експериментальних досліджень з вказівкою на вимоги, щодо матеріально-технічної бази, якої вони потребують, їх відповідальність нормативно-правовим документам України, наявність необхідних засобів вимірювань, проведення їх калібрування або метрологічної атестації, засобів моделювання об'єктів дослідження, складу документації для їх виготовлення та атестації, методи дослідження та використовувана апаратура і обладнання, основні технічні вимоги, що мають виконуватися у процесі виконання науково-дослідної роботи:

а) вимоги до номенклатури досліджуваних параметрів чи фізичних величин, їх допустимі похибки;

б) вимоги до допустимих рівнів фізичних величин, що характеризують зовнішні умови при проведенні досліджень;

в) нестандартні вимоги до техніки безпеки та органам здоров'я;

г) інші технічні вимоги.

Технічне завдання має містити відомості про кількість наукових працівників, що залучаються до виконання дослідження, засоби їх реалізації, дані про можливий економічний ефект та очікувану патентоздатність (якщо дозволяє характер дослідження), перелік звітної документації та наукової продукції, що підлягають передачі замовнику після завершення дослідження, порядок розгляду та приймання завершених науково-дослідних робіт.⁴

Не виключаються при цьому і надання додатків до технічного завдання, зокрема перелік нормативно-правових актів, вимогам яких має відповідати наукова продукція, створена в процесі наукового дослідження та засобів, які виконувалися під час дослідження.

Таке технічне завдання, узгоджене сторонами, стає складовою угодою на виконання відповідних науково-дослідних робіт і набирає юридичної сили, обов'язковою для виконання замовником і виконавцем. Це, на мій погляд, є свідченням того, що легалізація сторонами відповідного технічного завдання вказує про належний (легітимний), при тому обов'язковий юридичний факт у процесі підготовки та юридичного оформлення договірних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт (науково-технічної продукції).

Нормативно-правовим порядком встановлено також підготовку календарного плану виконання науково-дослідних робіт, протоколу про договірну ціну, кошторису витрат на проведення дослідження⁵ тощо.

Календарний план є важливим організаційно-правовим документом, який визначає найменування науково-дослідної роботи, перелік та зміст основних етапів її виконання,

⁴ Методичні поради та витяги з основних нормативних вимог з питань планування, проведення та оформлення результатів науково-дослідних робіт. — К., Видав. полігр. центр. К. У. — 2000. — С. 25-28.

⁵ Типове положення, обліку і калькулювання собівартості науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт, Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.1996 р., № 830 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=830-96-%EF&c=1>.

терміни виконання кожного із етапів, їх початок та завершення за місяцями та роками, напрями та види досліджуваних робіт, їх короткий зміст, результати на які спрямовується наукове дослідження, розрахункова вартість виконуваних робіт на кожному із етапів, форма та різновиди звітних документів.

Календарний план візується сторонами договірних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт, у якому вказується їх основні розрахункові та поштові реквізити та скріплюється підписами керівників і печатками сторін за цим договором.

Отже, календарний план є організаційно-правовою підставою для проведення науково-дослідної роботи, відбиває характер виконуваних робіт, їх хронологічний порядок з початку здійснення та завершення дослідження та отримання бажаного результату, який має чітко визначений матеріально-правовий характер для суб'єктів правовідносин, відбиває наявні між ними правові зв'язки у процесі виконання наукового дослідження, дозволяє організувати перманентне вивчення, аналіз та оцінку здійснення науково-дослідної діяльності, перевірку її якості та строківості, проведення відповідних розрахунків між замовником та виконавцем. Календарний план після підписання сторонами стає складовою частиною договірних документів, що опосередковують правові зв'язки між сторонами.

У разі, якщо вартість виконуваних науково-дослідних робіт обумовлюється особливостями фінансових витрат на окремі складові їх виконання і в договорі не відбивається реальна сума договору, сторони готують протокол про договірну ціну, в якому фіксують фінансові підстави для виконання науково-дослідних робіт або його окремих етапів з урахуванням складнощів проведення наукового дослідження, здійснення експериментальних робіт та характеру виконання договірних зобов'язань, який після погодження і підписання сторонами стає складовою частиною цього договору.

Як додаток до договору може передаватися також плановий кошторис витрат на виконання науково-дослідної роботи, у якому відбиваються в абсолютних величинах витрати виконавця на оплату праці працівників, залучених до виконання договору, нарахування на заробітну плату (37 %), придбання матеріалів та обладнання, видатки на відрядження, страхування від нещасних випадків, накладні витрати на спецустаткування, виплати податку на додану вартість. Для уточнення вищезазначених показників до договору може додаватися розшифровка окремих статей витрат, зокрема фонду оплати праці з урахуванням залучених виконавців та рівня їх кваліфікації та тривалості виконання наукових досліджень, особливостей кількості та тривалості службових відряджень, пов'язаних з виконанням науково-дослідних робіт, специфіка витрат на матеріали, обладнання, спецустаткування, тощо⁶.

Викладене дає підставу для висновку про те, що договір на виконання науково-дослідних робіт є складною сукупністю юридично-значних документів, що опосередковують вказані зобов'язання суб'єктів цих правовідносин, обов'язкових для їх виконання.

Висвітлення підстав виникнення договірних правовідносин у сфері виконання науково-дослідних робіт буде неповним без урахування чинного законодавства, зокрема постанови Кабінету Міністрів України "Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій" від 31 березня 1992 року № 162⁷ та "Порядку державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій", затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 25 січня 2001 року № 898, та зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 11 січня 2002 року № 2816316⁸.

Згідно зазначеного Порядку, обов'язковий державній реєстрації та обліку підлягають відкриті (несекретні) науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи, що виконуються організаціями (підприємствами) України, статутна діяльність яких передбачає проведення цих робіт. Підставою для проведення державної реєстрації та обліку розпочатих, виконуваних і закінчених робіт є комплект документів оформлених згідно вимог цього Порядку і поданих до Українського інституту науково-технічної та економічної інформації (Укр ІНТЕІ).

⁶ Методичні поради та витяги з основних нормативних вимог з питань планування, проведення та оформлення результатів науково-дослідних робіт. ? К., Вид.поліграф.центр. — К. У. — 2000. — С. 29.

⁷ ЗП України. — 1992. — № 4. — Ст. 100.

⁸ Законодавство України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів дає підставу стверджувати про те, що виникнення договірних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт тісно пов'язується із такими юридично-значними обставинами, як державною реєстрацією та обліком відкритих науково-дослідних робіт, які провадяться за нормативно-встановленими юридичними процедурами.

Процедура державної реєстрації науково-дослідних робіт включає:

- а) підготовку реєстраційних документів;
- б) подачу виконавцем реєстраційних документів до УкрІНТЕІ;
- в) розгляд УкрІНТЕІ документів і присвоєння науково-дослідній роботі державного реєстраційного номера;
- г) надсилання виконавцю копії бланка реєстраційної картки.

На підготовчому етапі виконавець заповнює бланк реєстраційної картки науково-дослідної роботи на паперовому (у двох примірниках) та електронному (в одному примірнику) носіях. Реєстраційна картка науково-дослідної роботи є юридично значним документом, який містить відомості про виконавця цієї роботи, зокрема його назву, адресу, контактні зв'язки, ідентифікаційний код, назву (українською, російською та англійською) мовами, а також органу, якому підпорядкована організація виконавця роботи та відповідні шифри, інші дані про виконання і завершення робіт, очікувані результати та співвиконавців, який посвідчується керівником організації виконавця та який повідомляє УкрІНТЕІ про свої наміри щодо виконання наукового дослідження.⁹

Після оформлення в установчому порядку виконавець науково-дослідної роботи у 30-денний термін з її початку подає картку разом із супровідним листом, у якому вказується вихідний номер, дата, назва роботи, перелік супровідних документів до УкрІНТЕІ на державну реєстрацію.

Реєстрація зазначених документів здійснюється відповідними підрозділами УкрІНТЕІ у 10-денний термін. У разі невідповідності замовленого бланку реєстраційної картки, документи повертаються виконавцю науково-дослідної роботи для виправлення із зазначенням причин повернення, який зобов'язаний у 10-денний термін з дня її одержання виправити та повернути до УкрІНТЕІ.

Належне оформлення документів та реєстраційної картки дає підставу УкрІНТЕІ присвоїти науково-дослідній роботі державний реєстраційний номер і в 10-денний термін надіслати копію бланка реєстраційної картки виконавцю науково-дослідної роботи для використання за призначенням у процесі здійснення зазначеної діяльності.

Отже, державна реєстрація науково-дослідних робіт:

- по-перше має обов'язкове правове значення, оскільки виступає тією юридичною обставиною, за якою УкрІНТЕІ від імені держави посвідчує факт виконання роботи відповідними правосуб'єктними особами (виконавцем і замовником);
- по-друге, це є юридичним фактом легалізації договірних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт та фіксації їх здійснення суб'єктами цих правовідносин за окремими документами, методикою та отриманням замовленого результату дослідження;
- по-третє, державна реєстрація має вагомe правостановлююче значення для виконання науково-дослідної роботи, оскільки юридично пов'язує виникнення відповідних прав інтелектуальної власності на створювані об'єкти інтелектуальної творчої праці;
- по-четверте, державна реєстрація є письмовим доказовим документом у разі виникнення спору щодо захисту авторських та інших суміжних прав суб'єктів цих правовідносин.

⁹ Порядок державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій. — С. 3-8.